

Hela Ekelöf – förfinad och folklig

De första tre banden av åtta som skall innehålla Gunnar Ekelöfs skrifter utkommer i dag. Reidar Ekner inleder därmed något så angeläget som en textkritisk etablering av en klassikervorden diktning, skriver recensenten. Kombinationen av förfining och folklighet, stolthet och skröplighet är möjligen Ekelöf i ett nötskal.

Av TOMMY OLOFSSON

Jag är något försupen, men en bra karl ändå, säger *Gunnar Ekelöf* till Paul Åström, då herrarna träffas på ett kafé i Aten. Efter att ha ätit en bit föreslår Ekelöf, som har hustru och dotter med sig, att de skall åka till någon strand och bada. Så blir det.

Åström var vid denna tid chef för Svenska institutet i Aten. Medveten om vilken märkvärdig gäst han hade tagit hand om gjorde han på kvällen anteckningar om de samtal som förts på badstranden. Han noterade även en del besynnerligheter. Exempelvis döljer han inte hur förvånad han blev, när poeten från picknicklägret på den steniga stranden

kröp på alla fyra ner till havet för att ta sig ett dopp. "Jag är så ömfotad", förklarade Ekelöf.

Något försupen och mycket ömfotad. Ekelöf tycks alltid ha erkänt sina svagheter, utan att dramatisera dem. Samtidigt höll han benhårt på sin intellektuella värdighet och visste att vad som än kunde sägas om honom, så var han en bra karl ändå.

Just innan han kryper ut i havet för att förena sig med hustrun och dottern som redan plaskar i de klassiska vågorna, citerar han Sapfo på grekiska: *égo dé mōna kateúdo* ("Jag ligger ensam").

KOMBINATIONEN AV yttersta förfining och brännvinsosande folklighet, stolthet i alla situationer och skröplighet på alla plan är möjligen Ekelöf i ett nötskal. Den visar sig ständigt i hans poesi. Han vet det mesta om både höghet och låghet. Hans känslomässiga register har fler skalor än vanligt folk och andra fähundar brukar ha. Detta blir uppenbart för var och en som ägnar sin Ekelöf en stunds uppmärksamhet. Det framgår också av anekdotfloran om hans leverne, i breven, i kritiken, överallt.

Till anekdotfloran och brevutgivningen bidrar nu Paul Åström med en liten skrift som utöver hans egna dagboksanteckningar och lärda kommentarer innehåller de brev som Ekelöf under 60-talet växlade med grekister som Åström själv, Alf Önnersfors, Jonas Palm och Carl Nylander. *Brev från Gunnar Ekelöf* (Paul Åströms förlag) är en bitvis kuriös volym, men den kastar ljus över Ekelöfs antikin-

tesse och visar att han på ålderns höst var beredd att energiskt förkovra sig. Genom att söka råd hos klassiska filologer ordnade han åt sig en kurslista, detta för att friska upp den gammalgrekiska han hade lärt sig i gymnasiet. Drygt 50 år gammal satt Ekelöf och pluggade på nytt.

Om Åströms brevutgåva hör till den fotnotsmässiga delen av den växande Ekelöflitteraturen, är å andra sidan *Reidar Ekners* utgåva av *Gunnar Ekelöfs Skrifter* (Bonniers, ca 302,- per band) något så angeläget som en textkritisk etablering av en klassikervorden diktning. I dag utkommer tre band av de inalles åtta som utgivningen kommer att omfatta. De tre volymerna innehåller uteslutande lyrik, den första från åren 1927-51, den andra från 1955-62 och den tredje från 1965-68.

SOM FRAMGÅR AV EN formulering i kommentarerna till del 3 är denna utgåva så ambitiös att redaktören trankilt räknar med att den kan utgöra en "plattform" för "kommande seklers Ekelöfkritiker och exegeter". Några sk "Samlade skrifter" skall det dock inte bli – och är det egentligen inte heller i flera av de utgåvor som kallas så, tex de två skriftserier som ägnats Hjalmar Söderberg. Utgivaren förklarar att bara en mindre del av Ekelöfs genom åren otaliga bokrecensioner och blott ett urval av hans konstartiklar kommer att finnas med. Eftersom Ekner har för avsikt att komplettera sin noggranna Ekelöfbibliografi från 1970 och färdigställa en andra del så fort utgivningen av Skrifterna är

klar, kommer det ändå att bli ett komplett dukat bord för kommande forskning. Den nya bibliografin skall även innefatta en fullständig katalog över Ekelöfs handskrifter.

Ändå vore det fel att karakterisera Ekners utgåva som några "Valda verk". Den skall ge plats åt samtliga böcker Ekelöf själv gav ut, även de postuma verk som Ingrid Ekelöf ederade, samt ett brett urval av essäer, artiklar, prosa och lyrik som inte utgivits i bokform utan fiskats upp ur gamla tidskriftsnummer och gulnade tidningslägg, plus en mängd tidigare opublicerat material.

EKELÖFS handskriftliga kvarlåtenskap, vårdad vid UB i Uppsala, omfattar i runt tal 10 000 blad, brev oräknade. Sedan han dog 1968 är det fler än en som har sammanställt böcker efter utgrävningar i denna väldiga pappersmängd. Häromåret väckte Carl Olov Sommar begeistring med sitt urval av Ekelöfbrev, men den som särskilt bör framhållas är naturligtvis hustrun Ingrid, själv poet i yngre dagar, som strax efter makens död gav ut "Partitur", "En röst" och "En självbiografi". Dessa volymer redigerade hon med sådan spöklik kongenialitet att de numera med all rätt räknas som kanoniserade skrifter och av Ekner också behandlas som sådana, trots att det medför en del problem och för sammanhanget nödvändiga dubbleringar.

Vid våra akademier runtom i landet är det känt att Ingrid Ekelöf har mycket bestämda uppfattningar om den forskning som bedrivs

UNDER STRECKET

FORTS FRÅN FÖREG SIDA

och att hon brukar ta sig friheten att indela avhandlingsförfattarna i två kategorier: de som förstår sig på Gunnar Ekelöf hel och hållen samt de som bara har förstånd på Ekelöf men inte begriper ett dyft av Gunnar. Det är en distinktion helt i makens anda. Visst måste man ha huvudet på skafv när man läser Gunnar Ekelöf, men man måste också ha hjärtat under armen.

Att Reidar Ekner förstår sig på både Ekelöf och Gunnar har han förut visat i åtminstone en bok och ett par minnesvärda essäer – och kanske inte minst genom att han kring 1960 faktiskt hjälpte Gunnar Ekelöf med att ur sina högar av utkast fullborda en diktsamling. Han var accepterad både som rådgivare och som ung sällskapsbroder.

ENSAM OMBESÖRJER Ekner utgivningen av Ekelöfs Skrifter, därmed inget ont sagt om den stab som i sakta mak ser till att vi får en nationalutgåva av Strindbergs samlade verk. Båda projekten har nu nått till en tredjedel av vägen. Strindbergarna har naturligtvis oerhört mycket mer text att administrera. Det finns även andra skillnader. Den textkritiska tumregel som vägleder Strindbergsutgivningen är att återge förstautgåvan kontrollerad mot författarens originalmanuskript, medan Ekner har kunnat välja ett annat och i hans fall lämpligare tillvägagångssätt, nämligen att återge det av författaren sist kontrollerade trycket eller det sist skrivna manuskriptet.

Varför? Strindberg såg sig aldrig om, eftersom han alltid var i färd med att skriva nytt, medan däremot Ekelöf noggrant noterade tryckfel och stundom även förbättrade dikterna i senare upplagor. Dock har Ekner naturligtvis inte struntat i förstarycket utan alltid jämfört med det och med originalmanus, när

sådant finns bevarat. I kniviga fall har den "mest övertygande varianten" valts, skriver han. Vad han menar med det framgår dessvärre inte. Är det en estetisk eller en textkritisk värdekategori?

Flest korrigeringar mot tidigare utgåvor av verket finner man i Ekelöfs sista diktsamling, "Vägvisare till underjorden". Man kan verkligen undra hur mycket dessa ändringar betyder för de översättningar som hittills har gjorts, t ex för Rika Lessers på sin tid prisbelönade engelska version "Guide to the Underworld" (1980). Måste den revideras nu?

Ett väldigt tolkningsprojekt som omgående kommer att kunna dra stor nytta av Ekners textetableringar är det som har initierats av förlaget Kleinheinrich i Münster. I början av november kom *Diwan über den Fürsten von Emgion* (Kleinheinrich) i en vacker tvåspråkig utgåva. Tolkningen är gjord av Klaus-Jürgen Liedtke, och Anders Olsson bidrar med en efterskrift. Nästa år publiceras i separata volymer de två följande delarna av den sk Diwantrilogin. Den tyska Ekelöfutgivningen, som lustigt nog påbörjas i samma månad som den svenska, är planerad att omfatta sex band.

Liedtkes tolkningar är disciplinerade, säkra. "O schmutzige Lust an der Macht!" Så förkunnar Ekelöf nu även på tyska. Tyskan är förstås omständligare än svenskan, och jagad av detta faktum släpper Liedtke då och då ett eller annat småord, som t ex tilltalet i andra person i den sats jag nyss citerade. I original heter det ju: "O du smutsiga lust efter makt!"

"Jungfru av Tröst" blir "Jungfrau voll Trost", och därom är inget att säga, ej heller beträffande det ekelöfska ordspel mellan "Jungfru av Tröst" och "Jungfru av Törst", som på tyska av nödvändighet måste bli "Trost" respektive "Durst", men som fone-

tiskt väl ligger tillräckligt nära för att den paradoxala dialektiken ändå skall bli tydlig.

ÖVERSÄTTARE, forskare och kritiker ser ut att få en fast grund att stå på genom Ekners förtroendeingivande edering. Utgivaren har avstått från emenderingar och huvudsakligen rättat rena stav- eller tryckfel samt inkonsekvenser i interpunktionen. Vid dessa tillfällen framgår ändringarna direkt av texten, med en klammer som markör. Strategin är föredömlig. Kommentarer är koncist och mönstergillt utformade.

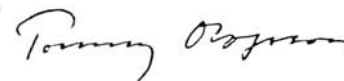
Vad som säkert livligt kommer att diskuteras av Ekelöfsspecialister är Ekners hantering av de förut aldrig publicerade dikter som nu återfinns i fyra av utgivaren själv ordnade sekvenser på de 70 sista sidorna i band 3. Har han varit för självsvåldig, kanske rentav egensinnig? Därom må de lärde tvista, och man kan heller inte utesluta att de ovan nämnda kommatecknen och tryckfelsändringarna ger upphov till bataljer. Vem minns inte den stora striden om ett kommatecken i Stagnelius "Endymion", eller den högst väsentliga upptäckten av en felaktig konjunktion i Lorenzo Hammarskjölds återgivning av "Till förruttnelsen"?

FÖR OSS VANLIGA entusiaster, som följer Ekelöfs gamla råd att främst koncentrera oss på det som står skrivet mellan raderna, är läget ett annat. Vårt enkla forskningsläge säger oss att vi tills vidare i god tro kan acceptera de 70 sista sidorna i band tre som sensationella, som en underbar gåva. Vad Ekner bjuder på är två nya diktsamlingar, "Diwan 2" och "Fatumeh 2", därtill några rester från underjordsdiktningen, detta under rubriken "Lucifer sade". Det visar sig att Diwantrilogin eller Akritecykeln, och vad annat den nu när kallats, faktiskt var avsedd att bli en pentateuk om fem böcker.

De sista sidorna i tredje volymen återger några mycket laddade dikter under rubriken "Ikoner". Här är det en dödsmärkt Ekelöf som för sista gången ger röst åt sin kristendomskritik och sin metafysiska pessimism. Bara den "enskilda människan", Ekelöfs ende hjälte, kan under sällsynta förhållanden få uppleva att livet kan vara gott, ensam eller möjligt tillsammans med en annan enskild:

Jag tror inte på människan
Jag tror inte på frälsningen
Jag tror inte på det skrätt jag just nu hör på gatan
Jag tror på onskan
onskans makt
dess makt att förstöra
förnedra nästan allt
och broder!
och syster!
Även om du vänder ryggen till detta liv
som håller på att förgöra sig själv
har du intet hopp
annat än detta enda, enkla
att ha varit någon
kanske två tillsammans
kanske! någon! som! inte!
fann! den!!
men blev en enda
en ende

Så slutar den sista av de tre volymer som nu ges ut, med en stark och utmanande dikt. Det ligger något mycket ekelöfskt i Ekners påpekande att boken utmynnar i tyskans ord för *slut*. Men fortsättning följer.

Tommy Olofsson är författare och kritiker.